

Csorba Csaba
(1946, Sátoraljaújhely) régész,
történész, levéltáros, Mező-
csáton és Sátoraljaújhelyen él

Csorba Csaba

Az utolsó királykoronázás ceremóniamestere, gróf Bánffy Miklós

Egy különleges ünnepi ceremónia titkai

Budán a Nagyboldogasszony-templomban 1867. június 8-án koronázták királlyá Ferenc József osztrák császárt, és királynévá Erzsébet császárnét. Ferenc József 1916. november 21-én meghalt. Utódját, Károlyt is Budán kellett királlyá koronázni, ott, ahol elődjét.

Ferenc József császár és király temetésén, Bécsben, gróf Bánffy Miklós is megjelent. A gyászos hangulatot tovább fokozta, hogy az éjjeli vonattal a temetésről a brucki gyorsvonaton utazók szörnyű balesetet szenvedtek: százak sebesültek meg, a halottak között volt kiváló történészünk, Thallóczy Lajos is.

A magyar fővárosba visszatérve meghívást kapott Bánffy Miklós a december harmincadikai koronázást előkészítő értekezletre. 26 nap alatt kellett „csodát” tennie azokkal az anyagokkal, amelyek rendelkezésére álltak, s azokkal a művészekkel, akik nem voltak a fronton, hanem megmaradhattak a hátszágban.

Az ország ládáját, amelyből jelképesen száz-ezer aranyat kap az uralkodó, magának Bánffynak kellett megterveznie az ötvös-tanár helyett.

Közben zajlottak a viták, hogy a református Tisza István miniszterelnök mint a nádort helyettesítő személy koronázhat-e. Végül az esztergomi érsek szava döntött, ezt követően elült mindenfajta ellenkezés.

A templom dekorációja ügyében is meg kellett vívnia Bánffynak a harcát az építész Schullek Friggyessel. Az utolsó nap főpróbája után pedig még Károly király különleges kéréseinek

is eleget kellett tennie. Egyik ilyen volt példának okáért az, hogy láthatatlan zsámolyról ülhessen föl a lova hátára.

A hajszolt tempó közben Bánffy viszont örülhetett annak, hogy közelről gyönyörködhetett a koronázási jelvényekben. Megmutatta az egyetlen külföldről jött uralkodónak, a bolgár királynak is, aki dühödten méltatlankodott, hogy miért egy „elragadó gyerek”, a hatéves kis szőke trónörökös (Ottó) mellé kapott helyet. A fiúcska ruháját egyébként a kor festő-óriása, Benczúr Gyula tervezte.

Bánffy megfigyelte azt is, hogy a koronázás perceiben a besütő napsugár fényárba vonta az ünnepélyes jelenetet, ám aztán hirtelen el is tűnt a fényesség – mintegy baljóslatú jelként...

Amikor a templomból eltávozott a közönség, bevonultak a fölavatandó „aransarkantyús lovagok” – mintegy félszáz frontharcos tiszt. Az elnyűtt, fronton viselt egyenruháikban vonultatta föl őket Bánffy, egyedüli ékességeik vitézségi érmeik, rendjeleik voltak. A sor elején a mankós, falásos rokkantak vánszorogtak, némelyiket tisztiszolgájuk támogatta, hogy aztán lerogyhassanak egy-egy székre.

A király egymás után ütötte lovaggá az egykedvűen, komoran álló embereket, akik elhozták a fővárosba a front szörnyűségeinek látható üzenetét.

A budai vár nagytermében fogadással fejeződött be a koronázás ünnepe. Mindenki fáradt volt már akkor. Mivel az uralkodó pár vonata

este 6-kor indult Bécsbe, a sok száz meghívott előkelő hölgy bemutatása a királynak és királynőnek rendkívüli gyorsasággal, valósággal „futószalagon” zajlott.

Bánffy Miklós későn ért haza. Közben eleredt a havas eső, az aszfalton sárrá olvadt a szürkéségbe borult városban, amely „újra rendez háborús képét öltötte fel”.

Bánffy a következőkkel zárta emlékezését: „azon az estén az egész koronázás minden pompája, dísze, öröme és szépsége mintha nem lett volna egyéb, mint régen elmúlt, félig már el is felejtett álom...”

Nem véletlenül kapta ceremóniamesteri megbízását Bánffy Miklós! Már középiskolás korában is szinte minden estéjét a színházakban töltötte. Tizennyolc éves korában írt színdarabját műkedvelők be is mutatták. Zichy János kultuszminiszter nevezte ki a budapesti Opera és a Nemzeti Színház intendánsává. Ezt a tiszteletet 1918-ig töltötte be. Néhány év alatt bebizonyosodott, hogy a magyar színpadművészet egyik legnagyobb mestere volt. Díszlet- és kosztümtervei világviszonylatban is elsőrangúnak számítottak.

Egy erdélyi arisztokrata indulása

Kolozsváron született, nagy hírű erdélyi református családban, 1873. december 30-án. Apja gróf Bánffy György (Kolozsvár, 1845. – Bonchida, 1929.), 1875-től a főrendiház tagja, aransarkantyús vitéz, lótenyésztő és műgyűjtő, az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka. Családi levéltárát az Erdélyi Múzeumban helyezte el. Kedvelt lakhelye (csakúgy, mint később fiának) Bonchida pompás várkastélya volt, Erdély legcsodálatosabb ékköve. Édesanyja, báró Bánffy Irma, aki huszonnégy éves korában (1875) meghalt, árván hagyva három éves leányát, Katinát (1871–1974) és másfél éves fiát, Miklóst. Apja nem nősült újra.

Bánffy így emlékezett vissza: „gyermekkorom legszámosabb emléke Bonchidához kapcsolódik. Itt töltöttük az év legnagyobb részét; rendszerint

május közepétől karácsonyig. Karácsonyra Budapestre költöztünk.” A fővárosban járt iskolába első elemától az érettségiig (1891). „Délelőtt tanulás, délután jégpálya, tornaóra, vívőlecke és újból tanulás. Este játék unokatestvéreinkkel.”

Bonchidán a legnagyobb élménye: a lovaglás – mindig egyedül. „A vakáció sem volt tökéletes. Magántanuló lévén: a tanulás tovább folyt nyáron is. Francia-, német- és angolórák, és zongoralecke.”

A nyár legnagyobb élményét számára a kalotaszegi Remetén töltött augusztusok jelentették: nagyapjánál, egy erdőszéli házban. A hatalmas hegyek rejtélyes vadonában igazi remetének érezhette magát.

A Monarchia politikusa

1891-től kezdte meg jogi tanulmányait a kolozsvári egyetemen, majd 1893-tól Budapesten folytatta. Jog- és államtudományokból doktorált. Hivatali pályáját Fiumében kezdte 1889-ben, majd egy évvel később kiküldetést kapott Berlinbe.

Aztán 1901–1906 között parlamenti képviselő. Tipikus arisztokrata pályát futott be azzal, hogy 1906–1910 között Kolozs vármegye és Kolozsvár város főispáni tisztét töltötte be. 1910–1917 között ismételt tagja volt az országgyűlésnek, miközben a magyar színházi élet vezető tisztét is betöltötte. Neki köszönhető az Operában egyebek mellett Bartók *Csodálatos mandarinjának* és *A fából faragott királyfi*-nak színrevitele.

Külföldi (angol, olasz, francia) utazásain éles szemmel megfigyelt mindent: a politikai, gazdasági, társadalmi, művészeti életet egyaránt. Kapcsolatokat is teremtett (elsősorban – érthetően – arisztokrata körökkel). Nemcsak az idegen nyelveket gyakorolta, hanem elsajátította azt a sajátos, elemző gondolkodásmódot is, amit aztán később nagyon jól tudott hasznosítani diplomáciai tárgyalásain.

A világháborúban a keleti fronton elsősorban bizalmas politikai megbízásokat kapott a nemzetiségek ügyeivel kapcsolatban.

Budapesten élte meg a Monarchia összeomlását, Károlyi Mihályék politikai botladozásait. Károlyi rokona volt, gyermekkoruktól ismerték egymást. *Emlékeimből* című művében részletesen elemzi karakterét, politikáját.

1918. december 31-én Bethlen István megbízásából indult nyugatra, hogy a győztes hatalmakat felvilágosítsa a valóságos magyarországi helyzetről („Akkor még azt hittük, hogy ez érdekel valakit odakünn”). A lezúllott, piszkos Bécs, majd Berlin (a Spartacus-forradalom napjaiban), aztán (nehezen szerzett útlevelemmel) hajón Koppenhága, újra Németország, végül Hollandia (Hága) volt az általa bejárt kalandos útvonal. Utóbbi városban, elszegényedve, felújította képzőművészeti ismereteit, és festményeiből tartotta el magát.

Bécsből tért vissza Magyarországra, a tanácsköztársaság bukása után, a többi emigráns politikussal együtt, vonaton, 1919. augusztus közepén.

A Monarchia záróakkordja számunkra a trianoni döntés volt. Magyarország igazi tragikum azonban az lett, hogy nem az 1871 utáni francia mintát választotta (Mindig gondolni rá, és sohasem beszélni róla!), hanem épp az ellenkezőjét. Bánffy 1945-ben írott visszaemlékezésében (*Huszonöt év*) így értékelte: a „nem, nem soha” álláspont olyan elszigetelődést jelentett Magyarország számára, amelyből csak kár és hátramaradás származhatott. Szánalmas és eleve elhibázott kalandor akcióként értékelte Károly király visszatérési kísérleteit.

Casus belli I.

Művészetek és irodalom

Siemersné Wass Ilona grófnő szerint: „Miklós egyike volt a legtehetségesebb embereknek, akikkel valaha találkoztam. Társaságban szórakoztató, avatott zenebarát, szépen zongorázott, keringőt szerzett, melyet akkoriban minden mulatságon elhúztak a cigányok. Zenei tehetségét túlszárnyalta rajztudása és festői talentuma. Emellett kitűnően sakkozott és biliárdozott. Fialat korában szépen teniszezett, elsőrangú táncos volt. Mindent, amihez hozzányúlt, művészetté varázsolt. Barna, kissé buja, rajongó tekintete volt, inkább művészszeje, mint grófi.”

1906-ban a *Naplegenda* című drámáját „Kisbán” írói álnéven jelentette meg, hogy ne társadalmi rangja révén, hanem mint író méretesség meg. Ady Endre sejtette, kit rejtett a név, de a lényeg szerinte az volt: „Akárki, komoly

irodalmár”. Továbbra is használta az álnevet, egymás után jelentek meg drámái, majd elbeszélései ilyen megjelöléssel az 1910–20-as években.

Az 1932-ben napvilágot látó *Emlékeimből* című kötete (benne: 1916-os koronázás; Forradalmi idők) jelent meg először Bánffy Miklós névvel.

Barátjának, gr. Klebelsberg Kunónak köszönhette, hogy 1923–1927 között a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács elnöke lehetett.

1926-ban megkapta a román állampolgárságot (személyesen Ferdinánd király előtt tette le az állampolgári esküt). Ekkor az annyira szeretett szűkebb hazájába, Erdélybe költözött, Bonchidára. Bár a birtokai legnagyobb részét kisajátították, sikerült a bonchidai uradalmat és a Kalotaszeg környéki erdőket megmentenie.

1939-ig nem vállalt politikai szerepet (állítólag erre ígéretet is kellett tennie). De talált magának elfoglaltságot: az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka lett (mint korábban az apja), továbbá a Helikon írószövetség alapító tagja, 1928–1944 között az Erdélyi Helikon című folyóirat főszerkesztője. Az Erdélyi Szépmíves Céh által kiadott kötetekben megtalálhatók ihletett, jellegzetes illusztrációi.

1934-ben és 1937-ben Bánffy Miklós rendezésében mutatták be a szegedi szabadtéri játékokon *Az ember tragédiáját*, ahol sokkal inkább érvényesült a darab minden erénye, mint zárt színházban. A siker leírhatatlan volt. S egy jellemző apró adalék: tiszteletdíjat sem fogadott el a munkájáért.

Szépirodalmi munkásságából csupán a legfontosabbak említésére szorítkozhatunk. Az erdélyi arisztokrácia életét és túlhaladott világának csödjét monumentális regényciklusban dolgozta fel: *Megszámláltattál...* (1935); *És hijjával találtattál...* (1937); *Darabokra szaggattatol* (1940).

Az utóbbi kötet végén Bonchidán írta le a következőket (1940. május 20.): „Most elpusztul

az ország és vele az a nemzedék, aki mindent fontosnak tartott, ami formula, paragrafus vagy frázis. Aki az államélet valóságait el tudta felejteni és délibábok után futott, akár a gyermek. Aki tudatlanságában élt mindannak, ami a nemzetek talpköve: erő, önbírálat és összetartás.”

Diplomáciai sikerek és kudarok

Gr. Bánffy Miklós 1921. április 14-től 1922. december 19-ig volt gr. Bethlen István kormányának első külügyminisztere. Visszaemlékezéseit a következő mondatokkal kezdi: „Azon a délutánon, midőn a magyar külügyi tárcát vállaltam, egyetlen programpontra szögeztünk le: azt, hogy meg kell próbálnunk az utódállamokkal fölvenni a kapcsolatot, és legalább valamelyikkel barátságos szomszédi viszonyt teremteni.”

Akkoriban a két legfontosabb feladat az volt, hogy a békeszerződés értelmében a szerbek kivonuljanak Baranyából, valamint sikerüljön megtartani Burgenlandnak legalább egy kis részét. A kitűnő taktikusnak bizonyuló Bánffy Miklós érdeme, hogy mindkettő sikerült, bár csak hajszálon múlt. Bánffy Miklósnak 2013 decemberében állítottak reprezentatív, monumentális szobrot a soproniak városligetében, az Erzsébet kertben.

Mindent megtett a szomszéd népekkel való békés viszony megteremtésének érdekében is, de ezeket az erőfeszítéseit nem kísérte siker. Túlságosan nagyok, áthidalhatatlanok voltak az érdekellentétek.

Bánffy károsnak tartotta mind a „Revíziós Liga”, mind pedig az „Ébredő magyarok” mozgalmát, mondván: a hangos propaganda számmunkra csakis káros lehet.

A genovai nemzetközi konferencián sikerült megismerkednie minden számunkra fontosabb állam delegáltjaival. Kitűnően hasznosította emberismeretét („Ideggennel csak akkor tudunk sikerrel tárgyalni, ha ismerjük gondolkodását és abba helyezkedünk bele.”). A konferencia azonban sajnálatosan eredmény nélkül oszlott fel.

Magyarországnak a Népszövetségbe való felvétele számunkra alapvető fontosságúvá vált. Bánffy diplomáciai egyezségének köszönhetően sikerült kivédeni a rosszindulatú rágalmat, s egyhangúlag a Népszövetség tagja lett hazánk. A népszövetségi tanácsstagok választásának összetétele is sorsdöntőnek bizonyult számunkra. Bánffy ügyes diplomáciai lépésekkel elérte, hogy a magyar kérdéseket jóindulattal kezelő Svédország delegáltját válasszák meg a jugoszláv küldött ellenében. Ezzel külügyminiszteri ténykedését be is fejezte, nem vállalt tovább állami szolgálatot.

Mikó Imre szerint, aki jól ismerte – egy ideig „titkára” is volt Bukarestben –, így jellemezte: „Realista, jobban mondvá pragmatista volt a politikában, az erőviszonyokat és a nem az ideológiát nézte.”

Újabb erdélyi évtizedek

Az 1930-as években mondta Kós Károlynak: „ha nem vagyok Kolozsvárt, s levél jön, ami nem családi, válaszold meg és írd alá. Tanuld meg, gyakorold be az aláírásomat.” Így is tett. Mikó Imre szerint Teleki Pál nem tudta megbocsátani Bánffynak, hogy 1940 augusztusában is román államkeretek között gondolkodott. 1943-as bukaresti útjának keserű tapasztalatait egyetlen frappáns mondatban foglalta össze Mikó Imrének: „Amilyen okosak ők [a románok], olyan buták vagyunk mi [magyarok].”

Az ember tragédiájától az emberi tragédiáig

Kós Károly mondta 1977 nyarán, nem sokkal halála előtt Benkő Samunak: (1944-ben) „Bánffy Miklós is teljesen tisztában volt a bekövetkező változásokkal. Nekem előre megmondta, hogy a régi világnak egyszer s mindenkorra lejárt. Ő ezzel számolt. S nem tragédiázott a dolgok felett.”

A világháború végét Budapesten élte meg, de visszatért Erdélybe. 1945 után hetente rendszeresen találkoztak, Kovács László vendégként.

Magányosan élt Kolozsvárt, mert a bonchidai kastélyát a német katonák kirabolták, felgyújtották, s ami értékes berendezéséből megmaradt, azt a helyi lakosok hordták szét. Néhány éve kezdődött csak meg a helyreállítása.

Az új rendszerben az arisztokratákkal szembeni gyűlölet őt is elérte. Nyomorúságából 1949-ben kiengedték. Budapestre költözhetett feleségéhez. De már csak néhány hónapot élt, kórházban halt meg (1950. június 6-án).

Kós Károly szerint: „Bánffy furcsa ember volt. De okos ember volt, sokoldalú ember volt [...] én tudom, hogy milyen erős jellem volt.”

„Ő nagyon hangsúlyozta a különbséget az emberek között [...] Csak az igazi mágnást, a parasztot és a talentumos művészt becsülte [...] Bámulója volt mindenféle szakértelemnek. A paraszt mezőgazdasági ismereteit éppen úgy megbecsülte, mint az agrármérnökét [...] Nagyon értett lóhoz, tehénhez, disznóhoz s a növényekhez. A szőlőművelés és a borpincészet minden csínját-bínját ismerte [érdeklődési körét apjától örökölhette] [...] nem szerette a pálinkát. Bort is alig ivott. Viszont rengeteget dohányzott, egyiket a másiktól gyűjtötte... mégsem abba halt meg.”

Az erdélyiség jelképévé váló Kós Károly mondta a következőket: „Én őt nagyon szerettem. A feleségem halála után egyetlenegy temetésre mentem el. Az övére. Nem tudtam megállni, hogy ne menjek ki a Házsongárdba, amikor halála után több mint negyedszázaddal hamvait – kívánságra szerint – hazahozták.” (1976-ban helyezték el a kolozsvári Házsongárd Bánffy-kriptájában).

A Bánffyak 20. századi életét memoárkötetében leánya, gróf Bánffy Katalin írta meg *Ének az életből* címmel (megjelent 2014-ben).